

Tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishning ahamiyati

Aripova Nasiba Rustamovna
nasiba.aripova1987@gmail.com
Katta o'qituvchi
Toshkent arxitektura qurilish universiteti
Tashkent, Uzbekistan

Annotatsiya. Ushbu maqola chet tilini tinglab tushunish ko'nikmalarini faollashtirish va uni rivojlantirishda, strategiyalar va usullaridan foydalanishni o'rganishga bag'ishlangan. Shunday qilib, til ko'nikmalarining har biri bilan ishlash, ularni shakllantirish va integrallashtirish zamonaviy metodologiyaning asosi hisoblanadi. Shu nuqtainazardan olib qaralganda tinglab tushunish ko'nikmasining muhimligini talablarga tushuntirib, ular bilan bu borada ishlash judaham muhim hisoblanadi. Bundan tashqari, ingliz tili o'rganuvchilarga tinglab tushunish qobiliyatiga ega bo'lishlikning muhurligi va uni takomillashtirishda interaktiv audio-vizual vositalarning imkoniyatlari va ularni dars jarayonida qo'llay olishlikning samarali usullarni tahlil qilish va amalga oshirishga qaratilgan. Zamonaviy ingliz tilida tinglab tushunishni shakllantirish va uni rivojlantirish bo'yicha bir qancha metodlarni amalga qo'llash mumkin, bularning aksariyati boshqa ko'nikmalar bilan integrallashtirilgan holda amalga oshiriladi. Chet tillarini o'rganishda har bir o'rganuvchi to'rtta ko'nikmani rivojlantirishiga to'g'ri keladi, bulardan biri so'zlovchini tinglab tushunish va u berayotgan axboritni to'g'ri qabul qilgan holda, javob qaytarish. Shunday ekan ushbu ko'nikmani takomillashtirishda interfaol metod va online ta'lim platformalarini to'g'ri tanlagan holda foydalanish va samarali natijalarga erisha olishlik haqida takidlangan. Bundan tashqari, tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishning ahamiyati va tinglab tushunishdagi qiyinchiliklar o'rganilib, tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: passiv jarayon, podkastlar, tovushlar, atamalar, lingvistik jihatlar, bilim, ko'nikma va malaka, hayotiy ko'nikmalar, savol, mashq, topshiriq, takomillashtirish.

The importance of developing listening comprehension skills

Aripova Nasiba Rustamovna
nasiba.aripova1987@gmail.com
Senior teacher
Tashkent architecture and
construction university
Tashkent, Uzbekistan

Annotation. This article is dedicated to studying the use of strategies and methods for activating and developing listening comprehension skills in a foreign language. Thus, working with each language skill, shaping and integrating them, forms the foundation of modern methodology. From this perspective, explaining the importance of listening comprehension skills and working with them is crucial. Additionally, the article focuses on the significance of listening comprehension for English language learners and analyzes and implements effective methods for utilizing interactive audio-visual tools to improve and develop these skills in the classroom. Several methods can be applied in practice to form and develop listening comprehension in modern English, most of which are carried out in an integrated manner with other skills. In language learning, every learner must develop four skills, one of which is listening to the speaker and accurately receiving the information provided, followed by responding appropriately. Therefore, the article emphasizes the importance of using interactive methods and selecting online education platforms correctly to improve this skill and

achieve effective results. Furthermore, the importance of developing listening skills and the challenges faced in listening comprehension are explored and analyzed.

Keywords: *passive process, podcasts, sounds, terminology, linguistic aspects, knowledge, skills and competencies, life skills, questions, exercises, tasks, improvement.*

Важность развития навыков активного слушания

Арипова Насиба Рустамовна
nasiba.aripova1987@gmail.com

Старший преподаватель
Ташкентский архитектурно-
строительный университет
Ташкент, Узбекистан

Аннотация: Эта статья посвящена изучению использования стратегий и методов активации и развития навыков понимания на слух в иностранном языке. Таким образом, работа с каждым языковым навыком, их формирование и интеграция является основой современной методологии. С этой точки зрения объяснение важности навыков понимания на слух и работа с ними имеет ключевое значение. Кроме того, статья акцентирует внимание на значении навыков понимания на слух для изучающих английский язык и анализирует, и реализует эффективные методы использования интерактивных аудиовизуальных инструментов для улучшения и развития этих навыков в процессе обучения. Существует несколько методов, которые можно применить на практике для формирования и развития навыков понимания на слух в современном английском языке, большинство из которых выполняются в интегрированном виде с другими навыками. В процессе изучения языка каждый ученик должен развивать четыре навыка, одним из которых является восприятие речи собеседника и точное восприятие передаваемой информации с последующим адекватным ответом. В связи с этим в статье подчеркивается важность использования интерактивных методов и правильного выбора онлайн образовательных платформ для совершенствования этого навыка и достижения эффективных результатов. Кроме того, рассматривается важность развития навыков восприятия на слух и анализируются сложности, возникающие при понимании на слух.

Ключевые слова: *пассивный процесс, подкасты, звуки, терминология, лингвистические аспекты, знания, навыки и компетенции, жизненные навыки, вопросы, упражнения, задания, совершенствование.*

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunini hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirish doirasida chet tillarga o'qitishning kompleks tizimi, ya'ni uyg'un kamol topgan, o'qimishli, zamonaviy fikrlovchi yosh avlodni shakllantirishga, respublikaning jahon hamjamiyatiga yanada integratsiyalashuviga yo'naltirilgan tizim yaratildi.

Til o'rganish kishilik jamiyatida bag'oyat muhim sohalardan hisoblanadi. Muloqot vositasi bo'lmish tilni tabiiy muhitda (oilada, jamoatchilik orasida) yoki uyushgan holda (darsda) amaliy egallash mumkin. Til hodisalariga oid bilimlar esa nazariy jihatdan o'rganiladi. Ma'lumki, chet tilni o'rgatish- o'rganish muayyan jihatlari bilan ona tili va ikkinchi tildan keskin farqlanadi. Bu esa, o'z navbatida, tegishli chet til o'qitish texnologiyasini qo'llashni taqozo etadi.

Chet tilini o'qitishda tinglash yoki tinglab tushunish eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Til o'rganishda tinglash bu aloqa jarayonidagi xabarlarini to'g'ri qabul qilish va izohlash qobiliyatidir. Tinglash barcha samarali muloqotning kalitidir.

Tinglab tushunish uchun quyidagi psixologik mexanizimlar xizmat qiladi: nutqni tinglash qobiliyati, diqqatni uzoq muddatli va qisqa muddatli xotira, oldindan faraz qilish va fahmlash. Tinglab tushunish jarayonida diqqat muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilar nutqni ona tilida tinglagan paytda ularning diqqati asosan nutqning mazmuniga qaratilgan bo‘ladi. Chet tilidagi nutqni tinglab tushunish esa o‘quvchilardan diqqatni nutq mazmuni va shakliga qaratishlarini taqazo etadi. O‘quvchilarni ko‘nikma va malakalarini maxsus mashqlar yordamida shkillantiriladi va rivojlantiriladi. Shakl va mazmunni bab-barobar idrok qilish asta sekin bosqichma-bosqich amalgam oshiriladi. O‘quvchilar avval shaklga e‘tibor beriladigan mashqlarni bajaradilar. Asta-sekin mazmunga e‘tibor orttirib boriladi yani o‘quvchilar nutq mashiqlarini bajaradilar. Nutqni tinglab tushunish chegaralangan vaqtda amalga oshiriladi. Vaqtni qisqaligi va nutqni qabul qilishning qaytarilmasligi nutqni idrok qilishni va tushunishni qiyinlashtiradi bu esa diqqatni mushohada qilishni va tushunishga asoslangan xotiraning faol ishlashini talab qiladi. Tinglab tushunish mexanizmlaridan eng muximlaridan yana biri bo‘lgan xotira ikki turdan iborat: Uzoq mudatli va qisqa muddatli xotiralardir. Uzoq muddatli xotirada kishining barcha sohaga oid bilimlari saqlanadi. Tinglab tushunish jarayonida fonema va so‘zlarni tanib olish va manosini tushunish uzoq mudatli hotiraga kiradi.

Tinglash — bu tovushlarga e‘tibor berish va ulardan ma‘no olishga harakat qilish. Biroq ilgari ba‘zilar buni passiv faoliyat deb taxmin qilishgan, tinglash — bu tinglovchining tovushlar ichida ajralib chiqishi, so‘zlar va og‘zaki tuzilmalarni tushunishi, intonatsiyalarni talqin qilishi va to‘plangan ma‘lumotni kontekstda talqin qilish uchun saqlab turishi kerak bo‘lgan faol jarayon. Tinglash bilan bog‘liq ikkita aniq jarayon yoki usul mavjud; yuqoridan pastga va pastdan yuqoriga yo‘naltirilgan jarayon. Benetning ta‘kidlashicha, tinglash bir yoki ikki tomonlama jarayondir. Ikkala jarayon o‘z-o‘zidan paydo bo‘ladi va shu bilan ular o‘zaro bog‘liqdir.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, 30% so‘zlash, 16% o‘qish va 9% yozish bilan taqqoslaganda o‘rtacha 45% tinglashga sarflanadi. Ya‘ni har qanday standartga ko‘ra, tinglash uchun juda ko‘p vaqt sarflanadi. Shu sababli samarali tinglashingizni ta‘minlash uchun biroz ko‘proq vaqt sarflash maqsadga muvofiqdir.

Manbalarda keltirilishicha, eshitish bilan tinglash bir xil emas. Eshitish sizning qulog‘ingizga kiradigan tovushlarni anglatadi. Bu sizning jismoniy eshitishingiz, agar eshitish muammolari bo‘lmasa, avtomatik ravishda amalga oshiriladi. Ammo tinglash uchun bundan ko‘proq narsa talab etiladi: ruhiy va ba‘zan jismoniy ham diqqat va jamlangan harakat talab etiladi. Tinglash deganda nafaqat hikoyaga, balki uning qanday bayon etilishiga, til va ovozdan foydalanishga va boshqa odam o‘z tanasini qanday ishlatishiga e‘tibor berish kerak. Boshqacha qilib aytganda, bu og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan xabarlardan xabardor bo‘lishni anglatadi. Sizning samarali tinglash qobiliyatingiz ushbu xabarlarni qabul qilish va tushunishingiz darajasiga bog‘liq. Shu sababli tinglash passiv jarayon emas.

Tinglovchilar va tinglovchilarning tinglash jarayonlari haqidagi ongini oshirish orqali metakognitiv bilimlarni rivojlantirish uchun auditoriya materiallari bilan auditoriya tadqiqotchilari va sinf amaliyotchilari qiziqishlari o‘rtasidagi farqni qayd etadi. Talabalarga qanday tinglashni o‘rgatish juda muhimdir. Bu tinglash amaliyotiga e‘tiborni mahsulotdan jarayonga yo‘naltiradi va o‘qituvchidan talabaga o‘rganish mas‘uliyatini o‘zgartiradi va shu bilan talabalarning o‘zini o‘zi boshqaradigan o‘quvchi bo‘lishiga yordam beradi.

Shuni ta‘kidlash joizki, tinglovchi hech bo‘lmaganda ma‘ruzachi singari shu jarayonda ishtirok etishi, suhbatni tinglashi va uni idrok etishi kerak. To‘liq ishtirok etishning ushbu jarayonini tavsiflash uchun “faol tinglash” iborasi ishlatiladi.

Tinglab tushunish jarayoni nutqni idrok etish, eshitish xotirasi, ichida gapirish, solishtirish, antisipatsiya (oldindan fahmlash), mantiqan tushunish kabi mexanizmlarni o‘z ichiga oladi. Mazkur mexanizmlarni shakl toptirish oqibatida o‘rganuvchilarning til o‘rganish jarayonida tinglab tushunish malakasi hosil qilinadi. Tinglab tushunish malakasi chet tilida zaruriy mashqlarni bajarish sababli shakllanadi va rivojlanadi. Tinglab tushunish muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun quyidagi

uch omil nazarda tutiladi. Tinglovchining o'ziga bog'liqlik (xususan, eshitish malakasining rivojlanganligi, xotirasi, diqqati kabi xususiyatlari), tinglash shart-sharoiti (nutq tezligi, til materialining hajmi hamda shakli) va shu bilan birgalikda qo'llangan materialning lingvistik jihatlarini hisobga olinadi.

Tilshunoslik nuqtai nazaridan, chet tilini tushunishga quyidagi omillar xalaqit berishi mumkin: nutq tezligi, til tuzilmalari va lug'atning murakkabligi, fonologik xususiyatlar (masalan, dialekt yoki xorijiy urg'u, turli so'zlashuvchilar), vizual effektlarning yo'qligi, fon shovqini va vaqti-vaqti bilan diqqatni jamlash yoki eshitishning buzilishi. Mavzu (mazmun) nuqtai nazaridan, mavzu bo'yicha asosiy bilimlar juda muhimdir. Agar tinglovchi mavzu bilan tanish bo'lmasa, bu tushunish jarayonini qiyinlashtirishi mumkin - material taqdim etadigan kognitiv yuk juda yuqori bo'lishi mumkin. Til darsida tinglash materiallari odatda o'quvchilarning til bilimi va ko'nikmalarini shubha ostiga qo'yadi va kamdan-kam hollarda kognitiv ko'nikmalarga ta'sir qiladi, kontent darsidagi material esa fikrlash jarayonlari bilan bog'liq bo'ladi va muayyan mazmun bilan bog'liq atamalar bundan mustasno talab qiladi. Til darsi davomida talabalar odatda, masalan, chet tilidan qanday foydalanilishini ko'rsatadigan, yozib olingan real hayotiy vaziyatlarni tinglashadi. hikoya, dialog, munozara, film yoki radioshoudan parcha. Mavzu bo'yicha darsdagi tinglash materiallari akademik kontekstga qaratilgan, asosiy e'tibor ma'lumotga qaratilgan va ma'ruzachi ko'pincha ikkinchi darajali ahamiyatga ega. Bundan tashqari, tinglashning asosiy manbai o'qituvchining o'zi. Yana bir keng tarqalgan manba mavzuning boshqa yo'l bilan ko'rsatib bo'lmaydigan tomonlarini ko'rsatadigan tushuntirish videolari. Til o'rganish jarayonida til o'rganuvchilar bir qancha qiyinchiliklarga duch kelishadi; ularning ko'pchiligi tinglab tushunish jarayonida yuzaga kelishi mumkin. Olimlar tomonidan quyidagi muammolar aniqlangan:

- Yozib olingan materiallarning sifati. Ba'zi sinflarda o'qituvchilar yuqori sifatli bo'lmagan yozib olingan materiallardan foydalanadilar. Ovoz tizimining sifati o'quvchilarning tinglab tushunishlariga ta'sir qilishi mumkin;

- Madaniy farqlar. Talabalar tushunishga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan madaniy til qobiliyatlari bilan tanish bo'lishi kerak. Agar tinglash vazifasi butunlay boshqa madaniy materiallarni o'z ichiga olsa, o'quvchilar tushunishlarida muhim muammolarga duch kelishlari mumkin. O'qituvchilar tinglashdan oldingi harakatlar haqida asosiy bilimlarni berishlari kerak;

- Urg'u. Juda ko'p urg'uli nutq tushunishning sezilarli darajada pasayishiga olib kelishi mumkin. Goh (1999) ma'lumotlariga ko'ra, talabalarning 66% tinglovchining tushunishiga ta'sir qiluvchi eng muhim omillardan biri sifatida so'zlovchining urg'usini baholagan. Notanish urg'u, mahalliy va mahalliy bo'lmagan, tinglab tushunishda jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin va urg'u bilan tanishish talabalarga tushunishni tinglashga yordam beradi. Tinglovchilar faqat Amerika ingliz tilini o'rgangandan so'ng birinchi marta hind ingliz tili kabi notanish urg'uni eshitganda, tinglashda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishadi.

- Notanish lug'at. Tinglash uchun berilgan maxsus matnlarida ma'lum so'zlar ko'p bo'lsa, o'quvchilar ularga yaqinlashishlari juda oson bo'ladi. Agar talabalar so'zlarning ma'nosini bilsalar, bu ularning qiziqishi va motivatsiyasini uyg'otishi va o'quvchilarning tinglash qobiliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

- Tinglashning uzunligi va tezligi. Talabalar uzoq qismlarni tinglashlari va barcha ma'lumotlarni eslab qolishlari muhim rol o'ynashi mumkin. Yosh o'rganuvchilar va talabalar uchun bu qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Uch daqiqadan ortiq tinglash va tinglash vazifalarini bajarish endi til o'rganayotgan o'quvchilar maqul hisoblanadi. Qisqa tinglashdan parchalar talabalarning tinglab tushunishlarini osonlashtiradi va ularning charchoqlarini kamaytiradi.

Faol tinglash tushunishning namunasidir. Bugungi kunda faol tinglashdan foydalanish mukammal muloqotchi bo'lish, samaradorlikni oshirish va munosabatlarni yaxshilashga arziydi. Ehtimol, bolalar o'rganadigan eng muhim qobiliyat - bu diqqat bilan tinglash va eshitganlarini

tushunish qobiliyatidir. Talabalarning tinglash qobiliyatlari darajasi ularning akademik faoliyatiga, shuningdek, sinfdagi muhitga ta'sir qilishi mumkin. Turli ijodiy faoliyatlardan foydalangan holda, o'qituvchilar talabalarga akademik faoliyati davomida yordam beradigan kuchli tinglash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berishlari mumkin. Talabalarning faol ishtirok etishni talab qiluvchi mahorat sifatida tinglash haqida xabardorligini oshirish va tinglash strategiyalarini aniq o'rgatish orqali o'qituvchilar o'z o'quvchilariga sinfdan tashqarida duch kelishi mumkin bo'lgan muloqot holatlarini hal qilish qobiliyatini va ishonchini rivojlantirishga yordam beradi. Shu tarzda ular yangi tilda kommunikativ kompetensiya uchun asos yaratadilar. Til ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha umumiy bilimlardan foydalanib, tinglash qobiliyatini rivojlantirish bo'yicha ba'zi tavsiyalarni sanashimiz mumkin:

- Tinglash qobiliyati yuzma-yuz muloqot orqali rivojlanadi. Ingliz tilida muloqot qilish orqali talabalar yangi tilni tanishtirish va o'zlarining tinglash qobiliyatlarini sinab ko'rish imkoniyatiga ega. Yuzma-yuz muloqot ma'noni tinglash qobiliyatini rivojlantiradi.
- Tinglash ma'noga e'tibor qaratish va maqsadli tilda yangi va muhim tarkibni o'rganishga harakat qilish orqali rivojlanadi. Ingliz tilida tinglashning ma'nosi va haqiqiy sabablariga e'tibor qaratish orqali talabalar o'zlarining lingvistik va nolingvistik tushunish qobiliyatlarini rivojlantirishlari mumkin.
- Tinglash qobiliyati tushunish faoliyati ustida ishlash orqali rivojlanadi. Tinglashning aniq maqsadlariga e'tibor qaratish orqali o'quvchilar o'zlarining sa'y-harakatlari va qobiliyatlarini baholashlari mumkin. Aniq belgilangan tushunish faoliyati bilan talabalar erishganlarini baholash va qayta ko'rib chiqish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Tinglash aniqlikka e'tibor berish va shaklni tahlil qilish orqali rivojlanadi. Tovushlar va so'zlarni to'g'ri idrok etishni o'rganib, ular mazmunli yo'naltirilgan faoliyatni amalga oshirsa, bizning o'quvchilarimiz barqaror rivojlanishga erishishlari mumkin. Tovushlar va so'zlarni aniqroq eshitishni o'rganish orqali o'quvchilar ma'noni tushunishlariga ishonch hosil qiladilar.

Interaktiv audio-vizual vositalar tinglab tushunish jarayonini samarali tarzda rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu vositalar tinglovchilarga nafaqat eshitish, balki vizual materiallar orqali ham ma'lumotni qabul qilish imkoniyatini beradi, bu esa o'rganish jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydi. Quyida interaktiv audio-vizual vositalardan foydalanishning afzalliklari va metodikasi haqida batafsil ma'lumot keltirilgan:

Audio fayllar va podkastlar: O'quvchilar matnlarni faqat eshitib qolmay, balki so'zlashuv, talaffuz va to'g'ri intonatsiyani ham o'rganishlari mumkin. Bu vositalar yordamida tilning dinamikasini tinglash, real vaqt rejimida tinglab tushunishni rivojlantirish mumkin. **Video**

darsliklar: Matn va audio bilan birga vizual materiallar (grafikalar, jadvallar, animatsiyalar) yordamida, tushunchalar yanada aniq va esda qolarli bo'ladi. O'quvchi har bir detalni diqqat bilan kuzatib, o'ziga yangi ma'lumotlarni osonroq singdirishi mumkin. Bunga **YouTube** platformasini misol qib olishimiz mumkin.

Interaktiv darsliklar va ilovalar: Mobil ilovalar, veb-saytlar yoki o'qish dasturlarida interaktiv video va audio materiallar orqali o'quvchi faqat tinglab emas, balki turli savollarga javob berib, o'z ma'lumotini tekshirishi mumkin. Bu jarayonni o'quvchining faolligini oshiradi. Bunga misol qilib bugungi kunda eng ko'p foydalanuvchiga ega bolgan mobil ilovani takidlab o'tishimiz mumkin. **Duolingo** — bu yangi tilni o'rganish uchun eng mashhur ilova hisoblanadi. Uning o'yin kabi mashqlari va foydalanuvchilarga qulay interfeysi turli yoshdagi odamlar o'rtasida katta mashhurlikka sabab bo'lgan. Ilova kunlik va bosqichma-bosqich o'sishga katta e'tibor beradi va foydalanuvchilarni har kuni o'rganishni davom ettirishga rag'batlantirish orqali bu yondashuvni mustahkamlaydi. Keyingi tavsiya etiladigan veb saytlardan biri bu **British Council: Learning English** — bu Britaniya Kengashining ingliz tilini o'rganishga bag'ishlangan onlayn platformasidir. Bu resurslar dunyo bo'ylab ingliz tilini o'rganishga yordam beruvchi turli xil materiallar, kurslar va o'quv dasturlarini taqdim etadi.

Interaktiv audio-vizual vositalar tinglab tushunish jarayonini engillashtiradi, o‘quvchilarga nafaqat ma’lumotni eshitib, balki uni ko‘rib, o‘rganish imkoniyatini beradi. Bu usul, til o‘rganishdan tortib, ilmiy ma’lumotlarni qabul qilishgacha bo‘lgan keng ko‘lamli o‘quv jarayonlarida qo‘llanilishi mumkin. O‘quvchilarni faollashtirgan holda, ularning tushunish va o‘rganish darajalarini sezilarli darajada oshirishga yordam beradi.

References:

1. Goh C., (1999). “Teaching Listening in the Language Classroom”. Singapore: SEAMEO Regional Language Centre.
2. Underwood M., (1997) “Teaching Listening”. New York: Longman Limited.
3. Vishwanath B., (2013) “Listening: An Important Skill and Its Various Aspects” *The Criterion: An International Journal in English*.